

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

МЕЛЬКО ХРИСТИНА БОГДАНІВНА

УДК 81'22'44:[811.161.2+811.111]

**ТИПОЛОГІЯ ЗАСОБІВ ВІДОБРАЖЕННЯ
СИНЕСТЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ
В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі англійської та української мов)**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі германського та порівняльного мовознавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник –

доктор філологічних наук, професор
Денисова Світлана Павлівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, завідувач кафедри зіставного
мовознавства і теорії та практики перекладу

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Фабіан Мирослава Петрівна,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри англійської філології,
декан факультету романо-германської філології

кандидат філологічних наук
Талько Світлана Володимирівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, викладач кафедри теоретичної і прикладної
лінгвістики та української філології

Захист відбудеться “ 9 ” листопада _____ 2010 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 7 ” жовтня _____ 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячено встановленню типології засобів відображення синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі. У роботі проаналізовано когнітивну природу явища синестезії, що в постмодерністському художньому дискурсі виражається за допомогою такого засобу, як метабола; визначено моделі аналогового та контрастивного синестетичних мапувань. За функціональним навантаженням синестезії встановлено типи стилістичних та лексико-семантичних засобів її відображення в різномовних художніх дискурсах.

Сучасна когнітивна семантика характеризується тенденцією до аналізу тих мовних засобів, що лежать в основі різних структур представлення знань людини. Одним із таких засобів є метафора, яку дослідники визначають як власне *когнітивну* (Д. Буйнова, А. Попова), *концептуальну* (С. Жаботинська, R. Gibbs, G. Lakoff, M. Johnson), *образну* (О. Опаріна, В. Телія, Z. Kovences), *асоціативну* (Г. Склярєвська), *синкретичну* (Н. Панасенко, A. Paivio, I. Begg) або *синестетичну* (О. Балабан, А. Бардавська). Синестетична метафора досліджувалася переважно у синтагматичному аспекті на матеріалі російської (А. Бардавська В. Москвін), української (О. Вербицька, О. Тимейчук) та англійської мов (І. Редька, М. Сабанадзе, Ст. Ульманн, Дж. Вільямс, Дж. Сьорль). Були також спроби зіставити її у російській та німецькій мовах (Г. Шидо), російській та англійській (А. Куценко), російській та французькій (Н. Вайсман).

Останнім часом науковий інтерес дослідників зосереджено на вивченні синестетичної метафори як засобу відображення етнокультурних уявлень людини загалом (О. Волошина, Н. Смирнова) та в художньому дискурсі зокрема (А. Paivio, I. Begg). Специфічний характер синестетичної метафори розкривається в постмодерністському художньому дискурсі, де актуалізуються інші механізми її творення на когнітивному рівні і де вона як засіб когнітивних мапувань (Л. Белехова, M. Burnstein, G. Lakoff, M. Freeman, Y. Shen) перетворюється на синестетичну метаболу.

Когнітивна природа постмодерністської синестетичної метаболи дає змогу розкрити нові аспекти її лінгвістичної сутності. З огляду на це актуалізується вивчення постмодерністської синестетичної метаболи в зіставному аспекті.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на дослідження когнітивної і суто лінгвальної природи явища синестезії. Поєднання зіставно-типологічного і порівняльно-історичного підходів до вивчення синестезії є необхідним для визначення як спільних закономірностей синестетичного слововживання, детермінованого метою дотикового відчуття у процесі пізнання світу представниками різних етнокультур, так і розбіжностей у засобах відображення синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова “Зіставна семантика та проблеми міжкультурної комунікації” (тему дисертації затверджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 01 лютого 2007 р., перезатверджено протокол № 15 від 27 травня 2010 р.).

Мета дослідження – встановити типологію засобів відображення синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення синестезії у сучасній лінгвістиці;
- розкрити особливості постмодерністської синестезії;
- розробити методику аналізу синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі;
- проаналізувати постмодерністську метаболу як засіб синестетичних мапувань в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі;
- виявити стилістичні й лексико-семантичні засоби відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі;
- зіставити спільні та відмінні засоби відображення синестетичних уявлень людини в постмодерністському англо- та україномовному художньому дискурсі.

Об’єктом дослідження є явище синестезії в когнітивному та лінгвістичному аспектах.

Предметом – засоби відображення синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Джерельною базою дисертації є англійські та українські постмодерністські художні тексти (англійські романи: J. Green “Jemina”, “Fortune”, J. Updike “Of the Farm”, “The Centaur”, “Rabbit Rest”, “Rabbit Run”, J. Jones “Black”, K. Acker “Great Expectations”, “Empire of Senseless”, P. Auster “The country of last things”, “The Book of Illusion” та українські романи: Ю. Андрухович “Перверзія”, “Дванадцять обручів”, Л. Демська “Жінка з мечем”, Брати Капранови “Кобзар 2000”, “Приворотне зілля”, Ю. Покальчук “Озерний вітер”, “Заборонені ігри”, І. Роздобудько “Амулет Паскаля”, “Гудзик”), а також матеріали тлумачних словників: The Compact Edition of the Oxford English Dictionary : Complete Text Reproduced Micrographically (J. Sykes), Словник української мови : в 11-ти томах (за ред. І. Білодіда), Новий тлумачний словник української мови : в 3-х томах (за ред. В. Яременко, О. Сліпушко); етимологічних словників: Chambers Dictionary of Etymology (R. Barnhart), Online Etymology Dictionary (Електронний ресурс), Етимологічний словник української мови : у 7-ми томах (за ред. О. Мельничука). Фактичний матеріал дисертації становлять 1800 синестетичних слововживань в англійській та українській мовах (по 900 од. у кожній мові).

Методи дослідження. *Зіставно-типологічний метод* дозволив виявити спільні й відмінні засоби відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; *методика фреймового моделювання* застосовувалася для визначення концептуального змісту постмодерністської метаболу як засобу синестетичних мапувань у конкретній художній ситуації; *методика дистрибутивного аналізу* – для ідентифікації синтаксичного оточення лексем та визначення типових конструкцій, у яких вони вживаються; *компонентного аналізу* – для характеристики семантичної структури синестетичних метабол та синестетичних тропів, результатом яких є синестетичні концепти; *методика внутрішньої реконструкції* дала змогу з’ясувати первісне значення ад’єктивних лексем як компонентів синестетичної метаболу та синестетичних тропів; процедура *кількісного аналізу* – виявити продуктивні моделі синестетичних мапувань в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі вперше виявлено тенденцію до переваги тактильної лексики як засобу відображення синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; встановлено: а) спільні типи синестетичних мапувань (аналогове та контрастивне) та відмінні моделі їхньої репрезентації (ЗІР → ДОТИК, СЛУХ → ДОТИК) в англійському постмодерністському художньому дискурсі та (ЗАПАХ → СМАК, ЗІР → СЛУХ) – в українському; б) п’ять універсальних типів сенсорної лексики: 1) тактильний, 2) одоративний, 3) візуальний, 4) слуховий, 5) смаковий та відмінні варіанти її лексичної сполучуваності (найбільш частотна лексична сполучуваність характерна для англійської та української сенсорної лексики зі сфери ДОТИКУ, найменш частотна – для англійської сенсорної лексики зі сфери СЛУХУ,

української – зі сфери ЗОРУ); в) спільні типи синестетичних тропів (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон) та відмінні їхні види (з периферійними ознаками корелята в англійському постмодерністському художньому дискурсі та з ядерними ознаками корелята – в українському).

Теоретичне значення роботи пов'язане з поглибленням теоретико-методологічних засад вивчення явища синестезії в когнітивному та лінгвістичному аспектах. Результати дослідження є внеском у семасіологію (дослідження сенсорних лексем на рівні мови й художнього мовлення), когнітивну семантику (типи синестетичних мапувань) та теорію метафори (синестезія як стилістичний засіб).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях із когнітивної семантики, а також у викладанні навчальних дисциплін: “Сучасна українська мова” (розділ “Лексикологія”), “Стилістика української мови” (розділи “Стилістична лексикологія”, “Стилістичні тропи й фігури мовлення”), “Стилістика англійської мови” (розділи “Стилістична семасіологія”, “Стилістика тексту”) “Порівняльна типологія англійської та української мов” (розділ “Типологія лексичної системи”).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися на *семи* міжнародних науково-практичних конференціях: “Міжкультурна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції” (Київ, 2006 р.), “Національна культура у парадигмах семіотики, мовознавства та літературознавства” (Київ, 2007 р.), “Мови та світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2008 р.), “Сучасні проблеми германістики в Україні” (Дрогобич, 2008 р.), “Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі” (Київ, 2008 р.), “Діалог мов та культур” (Київ, 2009 р.), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2009 р.) та *трьох* всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми підготовки перекладачів” (Луцьк, 2007 р.), “Мовна комунікація і сучасні технології у формуванні різнорівневих систем” (Горлівка, 2008 р.), “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” (Харків, 2009 р.), а також на щорічних науково-звітних конференціях “Мови і соціум” Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2007-2009 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в одинадцяти публікаціях: у восьми статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, які затверджено ВАК України, та тезах доповідей на трьох наукових конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (254 найменування, з яких 56 – іноземними мовами) та джерел ілюстративного матеріалу (20 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 200 сторінок, основний зміст викладено на 173 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми апробації та структуру роботи.

У **першому розділі** “**Теоретико-методологічні засади вивчення синестезії у сучасній лінгвістиці**” визначено міждисциплінарний статус явища синестезії, проаналізовано особливості постмодерністської синестезії, з'ясовано механізми творення постмодерністської синестетичної метаболі, розроблено методику аналізу синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується міждисциплінарним підходом до вивчення різних мовних явищ. Одним із таких явищ є синестезія, яка була об'єктом

дослідження учених гуманітарної сфери: філософів (Б. Айенгара, Г. Єрмилова, А. Осипова), психологів (Б. Величковського, Б. Галеєва, С. Кравцова, С. Рубінштейна, Р. Сутовіч, М. Dixon, D. Smilek), фізіологів (А. Волохова, S. Rose), мистецтвознавців (В. Брайніна, І. Ванєчкіна, І. Герасимова, В. Кандинського). З огляду на міждисциплінарний характер явища синестезії і донині залишається дискусійним питання про те, чи слід її вважати мовним фактом.

У мовознавстві сформувалися три основні підходи до вивчення синестезії: *синкретичний, метафоричний та когнітивний*.

Прихильники синкретичного підходу вважали синестезію злиттям двох різних за характером якостей у нову (О. Веселовський, Р. Дірвен), тим часом представники метафоричної природи синестезії кваліфікували її як один із видів метафори, розглядаючи це явище у широкому та вузькому розумінні. У широкому сенсі синестезія – це універсальна форма метафори (Б. Уорф, St. Ullmann), у вузькому – перенесення найменувань, що ґрунтуються на подібності відчуттів, які сприймаються суб'єктом, причому і первинне, і вторинне значення слова є сенсорними. Когнітивна концепція аналізу синестезії є поєднанням двох попередніх, адже згідно з дескрипцією феномена синестезії у цьому ракурсі враховується і подібність, і синкретизм, що сприяє оновленому розумінню цього явища (Г. Склярєвська, М. Нікітін).

Незважаючи на широту наукових праць із цієї проблеми, дискусія щодо прийнятного визначення явища синестезії і досі триває. Традиційно синестезію розглядають як зближення двох сенсорних сфер чи їх злиття (М. Сабанадзе, Н. Тимейчук, J. Williams, St. Ullmann), проте в дисертаційному дослідженні доведено, що явище синестезії є набагато складнішим, ніж злиття чи зближення двох сенсорних ознак, і виходить поза межі сенсорної сфери. Це дає підстави запропонувати нове витлумачення цього лінгвістичного феномена, під яким у роботі розуміється метафорично-образне вербальне утворення, яке складається з компонентів, що належать до концептосфери “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”, натомість вказують на їхню різнорідну модальність. Таке метафорично-образне вербальне утворення у дисертації названо **синестетичною метафорою**, яка має унікальну природу і найяскравіше виявляється в процесі її функціонування у різних типах дискурсів, а особливо в постмодерністському художньому дискурсі, де вона як засіб когнітивних мапувань (Л. Белехова, Y. Shen) перетворюється на синестетичну метаболу.

Постмодерністська синестетична метаболо розкриває взаємопричетність (а не лише подібність) різних світів, які співіснують у свідомості сучасної людини, породжуючи найчастіше відчуття хаосу як полілогового релятивного простору, що перебуває в пошуку механізмів організації цілісності. Порівняймо формули метафори і метаболо, запропоновані М. Епштейном та докладно проаналізовані О. Бабелюк в американському постмодерністському художньому дискурсі (рис. 1).

Формула метафори (М. Епштейн)	Формула метаболо (М. Епштейн, О. Бабелюк)
$V > (P) > R$	$V \setminus P < > P \diamond P$
V – вихідний компонент, P – проміжний, R – результатний	

Рис. 1. Компонентний склад метафори та метаболо

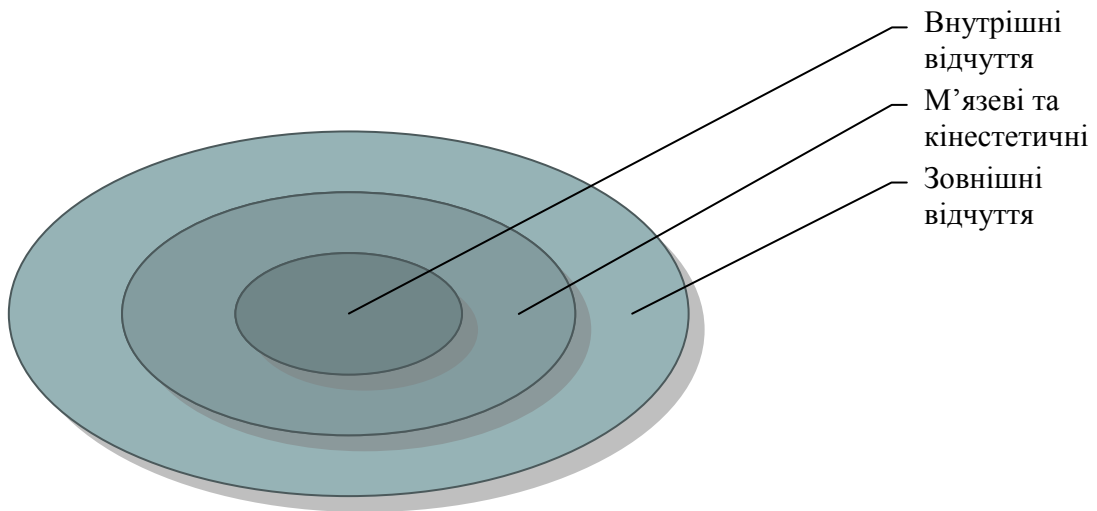
Виконуючи функцію створення цілісності світу, метаболо у такий спосіб відновлює природу словесного синкретизму. Реалізується прийом, який, зберігаючи крайні елементи метафоричного процесу, актуалізує його проміжну ланку, у зв'язку з чим здійснюється порівняння через зіставлення, переміщення на основі подібності за допомогою переміщення на основі суміжності (М. Епштейн).

Такий погляд на синестезію зумовлює науковий інтерес до зіставлення цього явища у різномовних постмодерністських художніх дискурсах. З цією метою у дисертації розроблена комплексна методика аналізу синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі, яка здійснювалася у три етапи. На *першому етапі* шляхом суцільної вибірки було дібрано 1800 (по 900 од. в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі) синестетичних метабол, синестетичних тропів (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон) із художніх текстів. За допомогою *компонентного аналізу* виокремлено лексичні одиниці на позначення відчуттів, проаналізовано їхні словникові дефініції та встановлено долю семи ‘відчуття’ в семантичній структурі досліджуваних лексем. Паралельно із застосуванням *прийому внутрішньої реконструкції* з’ясовано первісне значення ад’єктивних лексем як компонентів синестетичної метаболі, синестетичних тропів (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон). *Другий етап* передбачав здійснення *фреймового моделювання* тих художніх фрагментів, основний смисл яких можна було реконструювати через наявність у них постмодерністських синестетичних метабол. *Третій етап* спрямовувався на зіставлення спільних і відмінних стилістичних та лексико-семантичних засобів відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

У **другому розділі “Постмодерністська метабола як засіб синестетичних мапувань”** визначено когнітивні засади формування концептосфери “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”, проаналізовано постмодерністську метаболу як засіб синестетичних мапувань в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі, виявлено моделі аналогового та контрастивного синестетичних мапувань у різномовних художніх дискурсах.

Лінгвокогнітивний підхід дозволяє розглядати синестезію як лінгвокогнітивний конструкт, що має три складові: 1) передконцептуальну, 2) концептуальну та 3) вербальну. Дослідження концептуального рівня синестезії виявило, що саме тут відбувається певна взаємодія між доменами (домен виступає тим контекстом лексичної одиниці, що характеризує семантичну структуру слова) концептосфери “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”, яка є частиною концептуальної системи людини й упорядкованим ментальним утворенням з трьох підконцептосферами: 1) ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ (представлена доменами: ЗІР, СЛУХ, НЮХ, СМАК, ДОТИК), 2) М’ЯЗЕВІ та КІНЕСТЕТИЧНІ ВІДЧУТТЯ (ВАГА, СТАТИКА, ДИНАМІКА), 3) ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ (певні емоційні стани та почуття – НАСОЛОДА, СТРАХ, ТРИВОГА).

Концептосферу “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ” можна схематично представити (рис. 2.) у формі овалів, де всі елементи пов’язані системними відношеннями. При цьому субконцептосфера ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ розташована на зовнішньому рівні схеми, М’ЯЗЕВІ та КІНЕСТЕТИЧНІ – на проміжному рівні, а ВНУТРІШНІ – на внутрішньому.

Рис. 2. Концептосфера “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”

Процес формування синестетичного образу передбачає наявність однієї позамовної ситуації, яка породжує суміжні між собою відчуття і полягає в одночасній активізації кількох аналізаторів під час сприйняття певного фрагмента дійсності. Модель такої ситуації у когнітивній науці дістала назву “мапування”, що є базовим поняттям у формуванні будь-якої структури представлення знань. Термін *мапування* вживається дослідниками (Л. Белехова, М. Gick, А. Collins, М. Burnstein, G. Lakoff, М. Freeman) на позначення загального процесу осмислення людиною одних об’єктів чи явищ крізь призму інших. Мапування відбувається на основі проектування знань зі сфери джерела на сферу мети.

В англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі виявлено **два спільні типи синестетичних мапувань**: 1) *аналогове* та 2) *контрастивне*.

Аналогове синестетичне мапування реалізується під час проектування ознак, якостей, характеристик, властивостей, притаманних сенсорному образу в межах сфери джерела на сферу мети на основі аналогії. Типи аналогового синестетичного мапування у зіставлених дискурсах представлені чотирма спільними моделями: 1) *прямими*, 2) *непрямими*, 3) *екстрадуктивними*, 4) *інтрадуктивними*.

Моделі прямого мапування (проекція якостей сутності домена ДОТИК або доменів СМАК, НЮХ, СЛУХ на сутність будь-якого іншого домена в напрямку “праворуч → ліворуч”) виявилися спільними для зіставлених мов: СЛУХ → ДОТИК англ. *voice cools*, укр. *погляд гострий*, ЗІР → ДОТИК англ. *twilight pike*, укр. *зір загострений*.

Моделі непрямого мапування (проекція якостей сутності домена ЗІР або доменів СЛУХ, НЮХ, СМАК на сутність будь-якого іншого домена в напрямку “ліворуч – праворуч”) мають як спільні ДОТИК → СЛУХ англ. *soft knocking noises*, укр. *холодний вітер*, СМАК → ЗІР англ. *salt smell*, укр. *солодкі перспективи*, ДОТИК → ЗІР англ. *sharp air*, укр. *загостреним зором*, СМАК → СЛУХ англ. *sugar voice*, укр. *солодким голосом*, ДОТИК → СМАК англ. *sharp taste*, укр. *гострі страви*, так і відмінні ЗАПАХ → ДОТИК англ. *smell coldly*, СМАК → ДОТИК англ. *taste rough*, ДОТИК → ЗАПАХ англ. *demure sharp scent*, ДОТИК → СЛУХ укр. *зимно мовить*, ДОТИК → СМАК укр. *густий духмяний борщ* особливості реалізації синестетичних уявлень людини у різномовних художніх дискурсах.

Моделі інтрадуктивного та екстрадуктивного аналогового мапування в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі не відрізняються. В інтрадуктивному мапуванні сутність домена субконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ мапується на сутність домена субконцептосфери ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ: англ. “With a *sinking feeling*, I realize I know

exactly where it is" (J. Green); укр. "Ого! – в голосі Ларки знову почулися нотки легкого роздратування. – Схоже в неї з'явився Ангел Охоронець" (І. Роздобудько), а в екстрадуктивному мапуванні сутність домена субконцептосфери ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ на сутність домена субконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ: англ. "He was so surprised, that he couldn't think about himself and his mind softened" (J. Jones); укр. "Його очі дивилися крижаною люттяю" (Ю. Андрухович).

Постмодерністська синестетична метабола супроводжується лінгвокогнітивними процесами зіштовхування та витіснення, у зв'язку з чим мовна одиниця набуває нового значення. Синестетична метабола англ. *burning heart* укр. *серце палає* містить у собі "В" (*heart / серце*), вжите в прямому значенні, і "Р" (*burn / палає*), вжите в переносному значенні. Пряме значення слова *burn / палає* і переносне значення слова *heart / серце* тут виключаються з контекстуального поля. Якщо ж залучається третій, проміжний компонент, то крайні два виявляються взаємоперетворюваними у своїй "початковості – результативності". Образ балансує між ними, як, наприклад, англ. "His *burning heart like autumn shine*" (J. Jemina) / укр. "Тихо серце, як осінь, горить..." (Л. Демська). Тут горіння – це проміжний компонент між серцем і осінню, які виявляють спільну, приховану в них реальність. І в подальшому розвитку образу вже неможливо закріпити за одним з компонентів статус "В", а за іншим статус "Р", оскільки "горіння" відбувається однаково в обох світах – осіннього лісу й замороженого серця. Кожен з них виявляється і первинною реальністю, і відбиттям іншої реальності; прямі й переносні значення можуть мінятися місцями, адже знайдена й словесно виражена третя реальність – "горіння", в якій однаково співвідносяться перші дві. Образ стає зворотним. Тому в пропонованій формулі метаболи (В/Р < > П < > Р) не тільки "П" виводиться з дужок (оскільки проміжний компонент присутній у самому дискурсі), але й стрілки стають двоспрямованими: кожен із крайніх компонентів може сприйматися як вихідний і результатний. На когнітивному рівні ця метабола є одним із семантичних варіантів концепту ЛЮБОВ.

У третьому розділі "Стилістичні та лексико-семантичні засоби відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі" встановлено п'ять універсальних типів сенсорної лексики та відмінні варіанти її лексичної сполучуваності; виявлено спільні типи синестетичних тропів (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон) та відмінні їхні види в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

В англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі виявлено спільні стилістичні засоби відображення синестетичних уявлень людини, зокрема: 1) **синестетична метафора** – стилістичний засіб, що полягає в переносному вживанні слова на основі асоціацій між різними видами відчуттів (англ. *stale peace*, укр. *гостре щастя*), 2) **синестетичний епітет** – стилістичний засіб, що підкреслює характерну рису явища, предмета за допомогою різних відчуттів (англ. *sharp air*, укр. *некучий погляд*), 3) **синестетичний оксюморон** – стилістичний засіб, у якому поєднуються протилежні за змістом поняття, що відображені різними відчуттями (англ. *heavy light*, укр. *крижана пустеля*).

Синестетична метафора "*pointed voice*" містить два компоненти (В > (П) > Р): "В" (*pointed*), вжитий у переносному значенні та "Р" (*voice*), вжитий у прямому значенні. Пряме значення слова "*pointed*" і переносне значення слова "*voice*" тут виключаються з контекстуального поля, внаслідок чого виникає нове значення мовної одиниці: "*різкий голос є неприємний для слухового сприйняття*".

Конотативне значення синестетичного епітета "*нісне обличчя*" реалізовано завдяки первісному значенню ад'єктива "*нісний*", "тримати міцно, держатися стійко". Аналізована лексема запозичена з двн. *fasto* "піст", *fasta* "тс.", споріднена з дієслівними формами двн. *fastēn*, гот. (*ga*)*fastan*, д.-англ. *fæstan*, а також з двн., днн. *festi* "міцний, твердий; стійкий, сталий", тобто відображено риси характеру людини "врівноваженість, стриманість" (О. Мельничук).

Механізмом формування синестетичного оксюморона є проектування онтологічних властивостей однієї сутності на протилежні онтологічні властивості іншої (Л. Белехова). У синестетичному оксюмороні “*heavy light*” саме онтологічні протилежні властивості *світла* “насичене (густе) / розсіяне (розріджене)” зумовлюють формування цього художнього засобу. Етимологічні розвідки англійського слова “*heavy*”, яке походить від д.-англ. *hefig* “лиходійник, шахрай”, співвідноситься з і.-є. *khabigas – “піднімати, переміщувати” та означає “напружуватися, робити зусилля” (R. Barnhart). Реалізація відбувається на периферії семантичного поля *світло*. При поєднанні таких ознак простежується витіснення додаткового аксіологічного значення: “інтенсивне світло є неприємним, важким для зорового сприйняття”.

Особливість синестетичних тропів полягає в тому, що лексема, яка належить до одного лексико-семантичного мікрополя ВІДЧУТТЯ, вживається на позначення сенсорного образу, що відповідно належить до іншого мікрополя ВІДЧУТТЯ. У синестетичному тропі можуть бути задіяні лексеми із різних мікрополів лексико-семантичного поля ВІДЧУТТЯ (англ. *hard faces*, укр. *запахло дощем*).

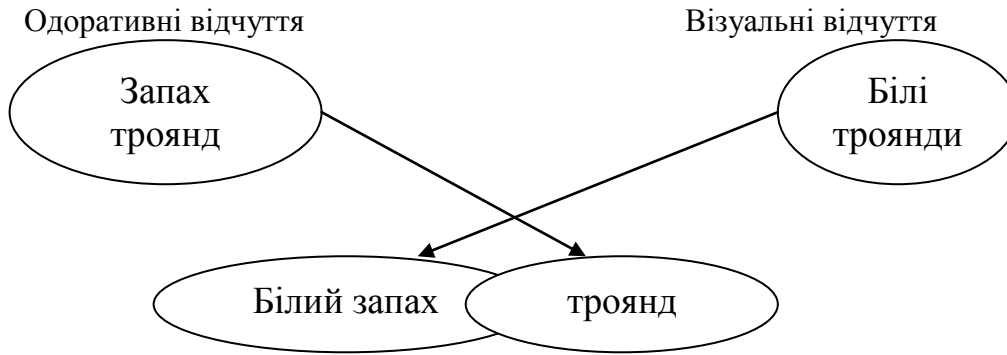
При дослідженні семантичних особливостей синестетичних тропів виявлено два їхні типи: 1) *із ядрними ознаками корелята* (належать лексичні одиниці на позначення якості об’єкта сприйняття, який безпосередньо розпізнається органами чуття людини); 2) *із периферійними ознаками корелята* (лексеми, в яких чуттєво-сприймана ознака виражається опосередковано, тобто через її носія). В англійському постмодерністському художньому дискурсі переважають синестетичні тропи з периферійними ознаками корелята (76%), а в українському – синестетичні тропи з ядрними ознаками корелята (68,4%).

Під час дослідження синтагматичних особливостей синестетичних тропів встановлено: 1) *синестетичний троп із уподібненням семантики складових лексем*, який у свою чергу поділяється на: *простий* (виникає лише одна асоціативна ознака) та *ускладнений відношеннями наслідування* (реалізується на основі декількох асоціативних ознак), 2) *синестетичний троп із синтаксичним зміщенням складових лексем* (виникає внаслідок заміщення лексем у словосполученні).

1. Простий троп реалізується на основі синестетичного епітета англ. “*cool look*” / укр. “*крижаний погляд*”, який виникає внаслідок уподібнення характеристик погляду людини (візуальний образ) до прохолоди (температурно-дотиковий образ); у художньому вислові “*sharp vanilla cookie*” смаковий образ “*cookie*” осмислюються автором у термінах дотикових “*sharp*” та нюхових “*vanilla*” образів, які опередметнюють його смакові властивості. Позитивні емоції осмислюються як *vanilla*, а негативні (різкий запах) як *sharp*; у синестетичному вислові “*нестерпно кислий паркан*” колір паркана асоціюється з кольором нестиглого фрукта, який викликає інші асоціації – смакові властивості фрукта; що актуалізуються у цьому вислові (це троп, ускладнений відношеннями наслідування).

2. Синестетичний троп із синтаксичним зміщенням складових лексем “*sweet smelling shadows*” формується завдяки лінгвістичній операції заміщення лексем у словосполученні. У наведеному вислові наявні два словосполучення “*sweet shadows*” (сформоване смаковим відчуттям) та “*smelling shadows*” (сформоване густативним відчуттям). У результаті лексико-синтаксичної операції зміщення у словосполученні прикметника до другого опорного іменника виникає вислів “*sweet smelling shadows*”. Синестетичний вислів “*білий запах троянд*” формується завдяки лінгвістичній операції заміщення лексем у словосполученні: “*запах троянд*” (сформоване нюховим відчуттям) та “*білі троянди*” (сформоване зоровим відчуттям); у результаті лексико-синтаксичної операції зміщення у словосполученні прикметника до другого опорного іменника виникає вислів “*білий запах троянд*” (рис. 3).

БІЛИЙ ЗАПАХ ТРОЯНД

Рис. 3. Модель формування синестетичної метафори “білий запах троянд”

Синестетичні уявлення людини відображаються за допомогою **сенсорної лексики**, яка використовується для прямої номінації сенсорних сутностей, а також у процесі конвергенції сенсорних образів – скупчення в одному текстовому фрагменті “пучка” сенсорних образів, що формують полімодальний образ, сприйнятий у певний момент часу кількома органами чуття. Сенсорна лексика у зіставлених мовах представлена п’ятьма типами: 1) *тактильним*, 2) *одоративним*, 3) *слуховим*, 4) *візуальним* та 5) *густативним*.

У результаті зіставлення виявлено як спільні закономірності поєднання тактильної лексики з візуальною (англ. *a cool voice*, укр. *некучий погляд*), слуховою (англ. *soft ticks*, укр. *зимно мовить*), одоративною (англ. *salt smell*, укр. *легкий запах акрилу*), густативною (англ. *smells coldly*, укр. *гострих страв*), так і відмінні особливості лексичної сполучуваності візуальної – зі слуховою (англ. *peace stale*), візуальної – з тактильною (укр. *погляд гострий*), слухової – з тактильною (укр. *звучало тепло*), одоративною – з густативною (укр. *запахна деревина*). Згідно з виявленими особливостями лексичної сполучуваності сенсорної лексики в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі найбільш репрезентованою виявилася тактильна лексика (див. табл. 1, с. 12). Поширення її на всі види лексики чуттєвого сприйняття – одна з основних закономірностей синестетичного слововживання, детермінованого метою дотикового відчуття у процесі пізнання.

Таблиця 1

Особливості лексичної сполучуваності сенсорної лексики в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі

Англійський постмодерністський художній дискурс							Український постмодерністський художній дискурс						
Типи сенсорної лексики	тактильна	візуальна	слухова	одоративна	густативна	Разом	Типи сенсорної лексики	тактильна	візуальна	слухова	одоративна	густативна	Разом
тактильна		168	95	65	42	370	тактильна		280	80	90	50	500
візуальна			25	20	35	80	візуальна	45			3	2	50
слухова		35			25	60	слухова	45	25			20	90
одоративна	75	14	13		38	140	одоративна	5	40	15			60
густативна	35	81	38	96		250	густативна	10	70	70	50		200
Разом 900 од.							Разом 900 од.						

Поняттєва реалізація синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі відображена лексикою на позначення абстрактних понять та конкретних об'єктів. Абстрактні поняття з негативно забарвленою конотацією переважають у зіставлених мовах (див. табл. 2, с. 12 та табл. 3, с. 13).

Таблиця 2

**Поняттєва реалізація синестетичних уявлень людини
в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі**

Оцінна шкала абстрактної та конкретної синестетичної лексики		Англійський постмодерністський художній дискурс	Український постмодерністський художній дискурс
Лексика на позначення абстрактних понять	Негативно забарвлена	487	543
	Позитивно забарвлена	113	107
Лексика на позначення конкретних об'єктів	Негативно забарвлена	203	189
	Позитивно забарвлена	97	61
Разом		900 од.	900 од.

Денотативна та сигніфікативна основа синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі реалізується на позначення: **людини**, зокрема її портретних характеристик (англ. *cursorly glance, sharp face*, укр. *важкий променистий погляд, загострений зір*), особистих якостей (англ. *pointed voice, sweet tongue*, укр. *ядучо-ніжний голос, холодною езуїтською посмішкою*), менталітету (укр. *теплий прийом*); **природи** (англ. *sharp air*, укр. *теплий вітер*).

Таблиця 3

**Кількісно-якісна характеристика
денотативної і сигніфікативної основи явища синестезії
в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі**

Денотативна основа	англ.	укр.	Сигніфікативна основа	англ.	укр.
Людина	62	69,1	Абстрактні поняття	58,3	28,9
Портретні характеристики	53,2	71,7	Запах	48	
Обличчя	48,3	26	Страх	16	
Очі	47,4	12,5	Тиша	10,8	
Губи	4,3	3,5	Мрії	9,2	
Погляд		78	Тривога	7,2	
Вуха		8	Сльози	5,1	
Зморшки		7,5	Брехня	3,7	
Підборіддя		3,5	Думка		34,1
Особисті якості людини	30,1	17,9	Щастя		11,9
Сфера діяльності	8,6		Світло		46,5
Менталітет	3,8	10,4	Жарти		7,5
Одяг	4,3		Людина	34,2	16
Природні явища	21	21	Зовнішність людини	78,2	60,7
Звуки	15,9	17,4	Погляд	36,6	38,2
Стук	23,8		Усмішка	27,7	15
Звуки годинника	7,9		Обличчя	20,6	7,4

Дзвін		10	Голос	10,7	4
Тінь	6,4	5	Очі		18
Запах	46	40,7	Особисті якості людини	17	39,3
Світло		18,2	Природа	45	55,1
Буря		21	Повітря	63,2	26,7
Природа	12,6	9,6	Сутінки	20	9,8
Стан природи	47,4	47,3	Стан природи	17,7	6,2
Озеро	31,6		Вітер		21,2
Небо	21		Пісок		7
Ліс		31,7	Ніч		9,8
Харчі	4,7		Вода		1,7
Разом 100%			Разом 100%		

В англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі поняттєва реалізація синестетичних уявлень людини відбувається на основі лексики, яка позначає абстрактні поняття та конкретні об'єкти. В українському – спостерігаємо кількісну перевагу лексичних одиниць, які належать до тематичної групи *природа* та репрезентовані такими поняттями, як *вітер* (укр. *солоним, мокрим вітерцем*), *ніч* (укр. *теплими обіймами ночі, важкий кисіль ночі*), *буря* (укр. *тепла червнева буря*). В англійському постмодерністському художньому дискурсі ця група представлена незначною кількістю слововживань (7,5%). Абстрактні ж поняття в англійському постмодерністському художньому дискурсі передають *сльози* (англ. *fat tears*), *страх* (англ. *sinking feeling*), *тривогу* (англ. *demure sharp scent*), *брехню* (англ. *sharp air*), що не зафіксовано в українському постмодерністському художньому дискурсі.

При зіставленні лексико-семантичних варіантів досліджуваних лексем в англійській та українській мовах встановлено, що кількість дефініцій та дериватів не збігається у досліджуваних мовах, напр.: лексема “*sweet*” в англійській мові представлена 15 лексико-семантичними варіантами, на відміну від лексеми “*солодкий*” в українській мові, яка має тільки 9 лексико-семантичних варіантів. Незважаючи на те, що сенсорні значення, які характеризують вплив на органи чуття, у досліджуваних лексемах мають однакові архісеми, але їхні лексико-семантичні варіанти відрізняються. Це і зумовлює значно більшу кількість словникових дефініцій цих лексем в англійській мові, ніж в українській.

Загальні результати дослідження дозволяють зробити такі **висновки**:

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях: 1) явище синестезії є міждисциплінарним феноменом, що має як психолого-когнітивну, так і суто лінгвальну природу; 2) когнітивна сутність явища синестезії в постмодерністському художньому дискурсі розкривається через синестетичну метаболу, яка демонструє взаємопричетність різних світів, що співіснують у свідомості сучасної людини, та виступає засобом когнітивних мапувань; 3) лінгвальна природа синестезії як метафорично-образного утворення виявляється через стилістичні та лексико-семантичні засоби її відображення (тропи, сенсорну лексику) в постмодерністському художньому дискурсі.

Запропонована методика зіставлення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі виявилася ефективною у визначенні спільних типів синестетичних мапувань та відмінних моделей їхньої репрезентації; у виявленні п'яти універсальних типів сенсорної лексики та відмінних варіантів її лексичної сполучуваності; у встановленні спільних типів синестетичних тропів і відмінних їхніх видів.

Модель формування синестетичного образу включає, з одного боку, психофізіологічні механізми сприйняття фрагмента дійсності, а з іншого, – залучення кількох видів мислення, тобто специфічні лінгвокогнітивні операції та процедури з квантами сенсорної інформації,

здобутої з однієї або кількох ситуацій сприйняття. У художньому дискурсі синестетичний образ відтворений за допомогою мовностилістичного прийому метаболі, що слугує засобом зв'язку різних реальностей. У роботі метаболі розглядається як узагальнений концепт, лексико-семантичне представлення якого відбувається завдяки семантичній невідповідності її складових. Виконуючи функцію створення цілісності світу, метаболі відновлює природу словесного синкретизму. Реалізується прийом, який, зберігаючи крайні елементи метафоричного процесу, актуалізує його проміжну ланку, внаслідок чого здійснюється порівняння через зіставлення, переміщення на основі подібності за допомогою переміщення на основі суміжності.

В основу постмодерністської метаболі покладено процес *мапування*, що є базовим поняттям у формуванні будь-якої структури представлення знань. В англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі виявлено два спільні типи синестетичних мапувань (аналогове, контрастивне) та відмінні моделі їхньої репрезентації (ЗІР → ДОТИК, СЛУХ → ДОТИК, ЗАПАХ → ДОТИК, СМАК → ДОТИК) в англійському постмодерністському художньому дискурсі та (ЗАПАХ → СМАК, ЗІР → СЛУХ, ДОТИК → СЛУХ, ДОТИК → СМАК) – в українському.

Лінгвістична сутність явища синестезії визначена через стилістичні (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон) та лексико-семантичні (зокрема і сенсорної лексики: тактильної, одоративної, візуальної, слухової, смакової) засоби її відображення в різномовних художніх дискурсах. При дослідженні семантичних особливостей синестетичних тропів виявлено два типи: із ядерними ознаками корелята та периферійними ознаками корелята. В англійському постмодерністському художньому дискурсі переважають синестетичні тропи з периферійними ознаками корелята (англ. 24,7% / укр. 28,2%), в українському – з ядерними ознаками корелята (укр. 73,8% / англ. 75,3%).

У синтагматичному аспекті визначено два типи синестетичних тропів: 1) синестетичний троп із уподібненням семантики складових лексем, який поділяється на простий і ускладнений відношеннями наслідування та 2) синестетичний троп із синтаксичним зміщенням складових лексем.

Синестетичні уявлення людини відображаються також за допомогою сенсорної лексики, яка у зіставлюваних мовах представлена п'ятьма типами: 1) тактильним, 2) одоративним, 3) слуховим, 4) візуальним та 5) густативним. У результаті зіставлення встановлено як спільні закономірності лексичної сполучуваності сенсорної лексики, так і відмінні її варіанти (найбільш частотна лексична сполучуваність характерна для англійської та української сенсорної лексики зі сфери ДОТИКУ, найменш частотна – для англійської сенсорної лексики зі сфери СЛУХУ, української – зі сфери ЗОРУ). Згідно з особливостями лексичної сполучуваності сенсорної лексики в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі найбільш репрезентованою виявилася тактильна лексика.

Встановлено, що в англійській мові лексеми *sharp, warm, hard, cold, rough* мають більшу кількість лексико-семантичних варіантів та дериватів, на відміну від їх українських відповідників *гострий, теплий, важкий, холодний, різкий*. Субстантивація прикметників характерна тільки для англійської мови.

Поняттєва реалізація синестетичних уявлень людини в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі відбувається на основі абстрактних понять та конкретних об'єктів. Денотативна основа синестетичних уявлень людини в різномовних художніх дискурсах простежується при первинному позначенні: *людини*, зокрема її портретних характеристик (*обличчя, очі, губи, погляд*), особистих якостей людини, менталітету, *природи* та *природних явищ* (*тінь, звуки, дзвін*). В англійському постмодерністському художньому дискурсі виявлено ще групу одиниць на позначення *продуктів харчування* (*печиво, солодоці*). Сигніфікативна основа – реалізується через лексичні одиниці не з первинним значенням, а з

конотативно-маркованим – на позначення *людини, природи*. Категорія *природа (вітер, пісок, вода)* є більш характерною для українського постмодерністського художнього дискурсу (укр. 46,8% / англ. 7,5% од.). Абстрактні поняття в англійському постмодерністському художньому дискурсі передають *сльози, страх, тривогу, брехню, тишу*, що не зафіксовано в українському постмодерністському художньому дискурсі.

Перспективою подальших досліджень є зіставлення синестетичних метафор в інших типах дискурсів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мелько Х. Б. Функціонування метафори у художньому тексті : лінгвокогнітивний ракурс / Х. Б. Мелько // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Серія 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – Вип. 2. – С. 99-103.
2. Мелько Х. Б. Явище синестезії та шляхи його реалізації в мові / Х. Б. Мелько // Науковий часопис “Філологічні студії”. – Луцьк, 2007. – № 1-2 (39-40). – С. 270-277.
3. Мелько Х. Б. Синестетичні уявлення людини в постмодерністському художньому дискурсі / Х. Б. Мелько // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Кіровоград, 2008. – Серія “Філологічні науки (Мовознавство)”. – Вип. 75 (3). – С. 378-380.
4. Мелько Х. Б. Національно-культурна колористика в лінгвосинестетичному аспекті / Х. Б. Мелько // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – Вип. 24. – Ч. 2. – С. 256-263.
5. Мелько Х. Б. Структурні типи синестетичних словосполучень у постмодерністських творах / Х. Б. Мелько // Вісник студентського наукового товариства Горлівського держ. пед. ун. іноз. мов. – Горлівка, 2008. – Вип. 10. – С. 75-78.
6. Мелько Х. Б. Національно-культурна семантика синестетичних колоронімів в англійській та українській мовах / Х. Б. Мелько // Матеріали звітно-наук. конференції “Мови і соціум”. – К. : Мир, 2008. – С. 35-39.
7. Мелько Х. Б. Структурні типи синестетичних конструкцій у постмодерністських творах / Х. Б. Мелько // Записки з романо-германської філології : зб. наук. статей. – Одеса : Фенікс, 2009. – Вип. 24. – С. 130-139.
8. Мелько Х. Б. Мовні засоби створення портрету персонажа в художньому дискурсі: синестетичний аспект / Х. Б. Мелько // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Серія 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – Вип. 2. – С. 99-103.
9. Мелько Х. Б. Функціонування синестетичних одиниць у художньому тексті: лінгвостилістичний ракурс / Х. Б. Мелько // Матеріали Міжнар. наук. конф. “Сучасні проблеми германістики в Україні”. – Дрогобич, 2009. – С. 548-556.
10. Мелько Х. Б. Фізіолого-психологічний аспект мовних проявів синестезії / Х. Б. Мелько // Матеріали VII Всеукр. наук. конф. “Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація”. – Харків, 2009. – С. 183-184.
11. Мелько Х. Б. Функціональне призначення тактильної лексики в українському та англійському художньому мовленні (зіставний аспект) / Х. Б. Мелько // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – Вип. 9. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 225-228.

АНОТАЦІЇ

Мелько Х. Б. Типологія засобів відображення синестетичних уявлень людини в постмодерністському художньому дискурсі (на матеріалі англійської та української мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2010.

У дисертаційному дослідженні запропоновано новий підхід до зіставно-типологічного вивчення засобів відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; розроблено та впроваджено методіку аналізу синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; проаналізовано постмодерністську метаболу як засіб синестетичних мапувань в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; визначено моделі аналогового (пряме, непряме, інтрадуктивне, екстрадуктивне) та контрастивного синестетичних мапувань; виявлено стилістичні (синестетична метафора, синестетичний епітет, синестетичне порівняння, синестетичний оксюморон) та лексико-семантичні засоби (сенсорна лексика) відображення синестезії в англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі; зіставлено спільні та відмінні засоби відображення синестетичних уявлень людини в постмодерністському художньому дискурсі.

Ключові слова: синестезія, синестетичне мапування, постмодерністський художній дискурс, постмодерністська синестетична метабола, стилістичні засоби, лексико-семантичні засоби, сенсорна лексика.

Мелько К. Б. Типология средств отображения синестетических представлений человека в постмодернистском художественном дискурсе (на материале английского и украинского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2010.

Диссертация посвящена сопоставительному исследованию средств отображения синестетических представлений человека в постмодернистском художественном дискурсе. В работе предложен новый подход к сопоставительному-типологическому изучению средств отображения синестезии в английском и украинском постмодернистском художественном дискурсе; раскрыты особенности постмодернистской синестезии; разработана методика анализа синестезии в разноязыковых дискурсах; проанализирована постмодернистская метабола как средство синестетического мапирования в английском и украинском постмодернистском художественном дискурсе; установлены модели аналогового (прямого, непрямого, интрадуктивного, экстрадуктивного) и контрастивного синестетических мапирований; выявлены стилестические (синестетическая метафора, синестетический эпитет, синестетическое сравнение, синестетический оксюморон) и лексико-семантические средства (сенсорная лексика) отображения синестезии в разноязыковых дискурсах; сопоставлены общие и различные средства отображения синестезии в английском и украинском постмодернистском художественном дискурсе.

Теоретико-методологическая концепция исследования базируется на основе следующих положений: 1) явление синестезии – это междисциплинарный феномен, который имеет как психологическую, когнитивную, так и лингвальную природу; 2) когнитивная сущность явления синестезии в постмодернистском художественном дискурсе раскрывается через синестетическую метаболу, которая является средством синестетического мапирования; 3) лингвальная сущность синестезии реализуется через стилестические и лексико-семантические средства ее отображения в постмодернистском художественном дискурсе.

Постмодернистская метабола базируется на процессе мапирования, который является базовым понятием в формировании какой-либо структуры представления знаний. В ходе исследования выявлены два общих типа синестетических мапирований (аналоговый, контрастивный) и отличные модели их реализации в английском постмодернистском художественном дискурсе (ЗРЕНИЕ → ПРИКОСНОВЕНИЕ, СЛУХ → ПРИКОСНОВЕНИЕ) и (ЗАПАХ → ВКУС, ЗРЕНИЕ → СЛУХ) – в украинском.

Лингвальная сущность синестезии определена стилистическими (синестетическая метафора, синестетический эпитет, синестетическое сравнение, синестетический оксюморон) и лексико-семантическими средствами (сенсорная лексика) отображения в разноязыковых дискурсах. При анализе семантических особенностей синестетических тропов установлены два типа: 1) с ядерными признаками коррелята и 2) с периферийными признаками коррелята.

В процессе исследования синтагматических особенностей синестетических тропов были проанализированы: синестетический троп с уподоблением семантики составляющих лексем (простой и осложненный отношением аналогии) и синестетический троп с синтаксическим смещением составляющих лексем.

Синестетические представления человека отображаются с помощью сенсорной лексики, которая представлена пятью типами (тактильным, одоративным, густативным, созерцательным, слуховым). В аспекте лексической совместимости сенсорной лексики наиболее репрезентативной оказалась тактильная лексика. В результате сопоставления были выделены как общие закономерности, так и различные варианты ее лексической совместимости.

В английском языке лексемы *sharp, warm, hard, cold, rough* имеют большое количество лексико-семантических вариантов и дериватов, в отличие от их украинских соответствий *острый, теплый, тяжелый, холодный, резкий*. Субстантивация имен существительных характерна только для английского языка.

Понятийная реализация синестетических представлений человека в английском и украинском постмодернистском художественном дискурсе отражена в лексике, которая отображает абстрактные понятия и конкретные объекты. Абстрактные понятия с негативным значением преобладают в сопоставляемых языках. Денотативная и сигнификативная основа представлена следующими тематическими группами: *человек, природа, абстрактные понятия*. В английском постмодернистском художественном дискурсе выявлено тематическую группу *продукты питания*. Категория *природа* является более характерной для украинского постмодернистского художественного дискурса. В английском постмодернистском художественном дискурсе абстрактные понятия передают *страх, тревогу, тишину*, чего не было зафиксировано в украинском.

Ключевые слова: синестезия, синестетическое мапирование, постмодернистский художественный дискурс, постмодернистская синестетическая метабола, стилистические средства, лексико-семантические средства, сенсорная лексика.

Melko Kh. B. Typology of reflective devices of human's ideas in postmodern discourse (based on the material of English and Ukrainian languages). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology in speciality 10.02.17 – Contrastive, Historical and Typological Linguistics. – M. P. Drahomanov National Teacher Training University, Kyiv, 2010.

The thesis outlines a new approach to contrastive and typological study of synaesthesia in English and Ukrainian postmodern discourse. The theoretical and methodological fundamentals for the study of synaesthesia in Modern Linguistic were generalized; the peculiarities of postmodern synaesthesia were characterized; a new methodology for contrasting analysis of synaesthesia was introduced; postmodern metabola as means of synaesthetic mapping in English and Ukrainian postmodern discourse was analyzed; stylistic (synaesthetic metaphor, synaesthetic epithet, synaesthetic simile, synaesthetic oxymoron) and lexico-semantic (sensorial lexemes) reflective devices of

synaesthesia were identified; the common and divergent types of synaesthetic human's ideas were determined.

Key words: synaesthesia, synaesthetic mapping, postmodern discourse, postmodern synaesthetic metabola, stylistic devices, lexico-semantic devices, sensorial lexemes.